

Отображены малоизвестные факты деятельности Василия Панейка в украинских общественных организациях, периодических изданиях в первые десятилетия XX ст., проанализировано научно-публицистическое наследие и творческую наработку.

Ключевые слова: “Академическое общество”, “Просветительство”, “Литературно-научный Вестник”, “Дело”.

It's not popular facts of activity of Vasyl Panejko are represented in Ukrainian public organizations, magazines in the first decades of XX of century, and author analysed his scientifically-publicism inheritance and creative work.

Key words: “Academic society”, “Inlightening”, “Literary-scientific Announcer”, “Business”.

УДК 94 (477.83/.86): 930

ББК 63.3 (4 Укр) 52

Ірина Косар

ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА ОХРИМОВИЧА В НАУКОВОМУ ТОВАРИСТВІ ІМ. ШЕВЧЕНКА

У статті проаналізовано наукову та організаційну діяльність В.Охримовича як дійсного члена Історично-філософської секції НТШ, провідного співробітника Етнографічної, Правничої, Мовної комісії, члена, а згодом голови Статистичної комісії. Досліджено також основні напрями й зміст багатолітньої адміністративної роботи діяча у виділі та адміністративних структурах товариства, роль у спробі реформування статуту інституції в 1913 р.

Ключові слова: В.Охримович, НТШ, виділ, Історично-філософська секція, Етнографічна, Правнича, Мовна, Статистична комісії, засідання, загальні збори.

Національно-культурний, духовний та інтелектуальний розвиток сучасного українського суспільства зумовлює зростання наукового інтересу до вивчення та переосмислення діяльності незаслужено забутих особистостей української історії, які сприяли суспільному, культурному, науковому поступові нації. До них належить і визначний громадсько-політичний діяч, журналіст, етнограф, статистик, мовознавець, педагог, адвокат за фахом Володимир Охримович (1870–1931), постать якого є мало-відомою для широкого загалу громадськості та досі залишалася поза увагою дослідників. Він розпочав свою наукову та громадсько-політичну діяльність у кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Це період, коли роль всеукраїнського академічного й видавничо-ідеологічного центру національного руху виконувало Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ), яке об'єднало навколо себе кращі українські наукові сили. Участь у функціонуванні НТШ зумовлена, з одного боку, дослідницькими інтересами та вагомими здобутками в науковій сфері, а з іншого – розумінням ролі науки в розвитку суспільства та необхідності її інституціонального становлення, була органічною складовою багатогранної діяльності В.Охримовича впродовж майже всього свідомого життя.

Проблема місця й ролі В.Охримовича в розвитку НТШ до сьогоднішнього дня залишається малодослідженою в українській історіографії. Постать діяча як дійсного члена товариства, співробітника його керівного та науково-організаційних органів, автора низки репрезентованих у середовищі інституції наукових досліджень епізодично згадується в узагальнюючих працях багатолітніх членів товариства В.Гнатюка [51], І.Крип'якевича [54], науковця діаспори В.Кубійовича [55], а також сучасних українських істориків З.Зайцевої [53], О.Сапеляк [56] та інших, проте вищеназвана проблема досі не стала предметом спеціального вивчення.

Метою цієї статті є аналіз основних напрямів наукової та організаційної діяльності В.Охримовича у складі Історично-філософської секції та ряду наукових комісій НТШ, дослідження його внеску в адміністративну сферу функціонування товариства.

Володимир Охримович народився 27 травня 1870 р. у селі Велдіж Долинського повіту на Станіславщині в сім'ї священика [1, арк.16]. Уже під час навчання в Стрийській гімназії (1881–1888 рр.) проявилися його наукові здібності. Захопившись вивченням природничо-математичних наук і читанням передової для того часу філософської, природознавчої наукової літератури, він став прихильником матеріалістичного світобачення, зокрема еволюційної теорії Ч.Дарвіна [1, арк.19–20]. 1888 р. В.Охримович уступив на філософський факультет Львівського університету, де під керівництвом таких видатних мовознавців, як О.Огоновський, А.Каліна вивчав порівняльну лінгвістику та слов'янські мови. Однак у зв'язку з покаранням університетським сенатом 1889 року за громадську активність він змушений був перейти на юридичний факультет, оскільки професія юриста забезпечувала в майбутньому більшу свободу громадської й політичної діяльності, ніж науковця. У студентські роки під впливом значної кількості прочитаних позитивістських та соціалістичних наукових праць відбулася кристалізація світогляду В.Охримовича в напрямі історичного матеріалізму – марксизму [1, арк.22–25].

Значний вплив на становлення особистості В.Охримовича та формування його наукових зацікавлень, передовсім у галузі етнографії, мали ідеї І.Франка, а особливо його особисте знайомство з ним 1888 року й подальша спільна громадсько-політична, науково-організаційна діяльність [1, арк.25; 25, с.233–234]. Будучи послідовником І.Франка в плані науково-методологічних засад і основних напрямів етнографічних досліджень, він ще студентом опублікував ряд праць: “Про родову спільність в Скільських горах” [30], “Жіноча доля в Скільських горах” [19], “Значение малорусских свадебных обрядов и песен в истории эволюции семьи” [23], а дещо пізніше – статті “Знадоба до пізнання народних звичаїв та поглядів правних” [22], “Звідки взяла ся назва Бойки?” [20], у яких порушував проблему існування залишків сімейної общини в бойків, розглядав їх сімейний побут, громадські й родинні взаємини між селянами, звичаєво-правові традиції, історію розвитку української сім'ї та внутрісімейних стосунків тощо.

Після закінчення навчання в 1893 р. В.Охримович поряд із професійною та активною громадсько-політичною діяльністю продовжив займатись науковими дослідженнями, розпочавши співпрацю з головним українським науковим осередком – НТШ. Насамперед він надіслав товариству збірку зібраних ним рідкісних бойківських слів та висловів [1, арк.32]. У 1897 р. у збірнику наукових праць установи – “Записках Наукового товариства імені Шевченка” (далі – “Записки НТШ”) була опублікована розвідка В.Охримовича, що містила детальний опис виявлених ним у селі Волосянка Стрийського повіту рукописних церковних книг – Євангелія 1574 року й так званого “учительного Євангелія”, написаного в 1673 р. (збірника християнських проповідей на недільні та святкові дні року) [32]. Ця праця молодого дослідника, як і загалом його наукова діяльність, одержали позитивну оцінку редактора видання та голови НТШ М.Грушевського [12, арк.4]. Тому вже 14 липня 1897 р. виділ (головний виконавчий орган товариства) прийняв В.Охримовича в члени НТШ [3, арк.65 зв.].

Разом із тим на підставі значного доробку в галузі етнографії В.Охримовича на засіданні Історично-філософської секції НТШ 25 травня 1898 р. за пропозицією М.Грушевського було обрано до складу новоствореної структурної одиниці товариства – Етнографічної комісії, яку очолив І.Франко [7, арк.20]. Крім того, після оформлення в лютому 1899 р. спеціальної структури для наукової розробки правознавчої проблематики – Правничої комісії – діяч як фаховий юрист став членом її президії із функцією секретаря. За його ініціативою Історично-філософська секція ухвалила реформувати зміст видаваної юристами “Часописі правничої” шляхом публікації праць, присвячених малодослідженим на той час проблемам історії й теорії права українського народу та економіки, тобто посилити наукову інформативність журналу [7, арк.23 зв.; 35, с.31]. Забігаючи наперед, зауважимо, що сам учений зробив вагомий внесок у розробку цієї

тематики, представляючи результати своїх досліджень і на сторінках “Часописі правничої” [26].

Зазначимо, що прийняття В.Охримовича в члени НТШ збіглося із реформою статуту в напрямі диференціації членів за принципом професіональності наукової роботи з метою наближення параметрів товариства до академічних стандартів. За новим статутом, затвердженим у квітні 1898 р., устанавлювалися категорії звичайних і дійсних членів НТШ. Відтоді до секцій (головних науково-організаційних органів) входили лише дійсні члени, звання яким присвоювалися на основі наукової кваліфікації, зокрема наявності самостійних наукових праць [52, с.196].

За новим статутом на загальних зборах НТШ 2 лютого 1899 р. В.Охримовича було обрано касиром виділу [3, арк.94, 95 зв.; 35, с.20–21], у якому він з невеликими перервами працював майже до кінця життя. 1 червня 1899 р. на спільному засіданні Історично-філософської, Філологічної й Математично-природописно-лікарської секцій ученого на підставі відповідних наукових досягнень було іменовано дійсним членом Історично-філософської секції НТШ [7, арк.25], що, за словами історика та члена товариства І.Крип'якевича, “було тоді справді науковим відзначенням” [54, с.396].

Участь у НТШ відкривала перспективи розвитку й популяризації наукових досліджень молодого вченого. Результати його наукових напрацювань насамперед були апробовані під час підготовки та участі в міжнародних наукових форумах. Будучи обраним до складу делегації на XI Археологічний з'їзд, що мав відбутись у Києві 1–20 серпня 1899 р. [7, арк.26], В.Охримович підготував дві доповіді: на лінгвістичну та етнографічну тематики [34, с.198]. Однак через невизнання російським урядом за українською мовою офіційного статусу на з'їзді члени НТШ відмовилися від участі в ньому, вважаючи за таких умов її “морально неможливою”, а підготовлені доповіді вирішили опублікувати у двох подвійних томах “Записок НТШ” [3, арк.100–100 зв.; 7, арк.26 зв., 28 зв.; 35, с.29–30, 32].

Зауважимо, що після реформування товариства кожна праця, призначена для друку в його виданнях, повинна була пройти відповідну процедуру обговорення, рецензування та експертизи в тій секції, до компетенції якої належала тема дослідження [35, с.47]. У зв'язку із цим В.Охримович 15 березня 1899 р. подав на розгляд Філологічній секції призначену на Київський археологічний з'їзд самостійну, оригінальну працю “Про наголос в українсько-руській мові” [35, с.34], яку написав ще студентом у 1889 р. [1, арк.32]. На засіданні секції 31 травня 1899 р. робота була рецензована заступником голови секції, професором української філології у Львівському університеті О.Колессою й рекомендована до друку в “Записках НТШ” [35, с.34]. Не вдаючись до детального аналізу названої праці, зазначимо, що, поставивши в ній мету дослідження причин, якими зумовлене місцерозташування наголосу в словах української мови, автор на основі порівняльного аналізу різних груп слів, узятих переважно з “Малорусько-німецького словаря” Є.Желехівського, звернув увагу на безпосередній зв'язок між розташуванням наголосу й значенням слова та зробив висновок про те, що в українській літературній мові наголошується склад тієї частини слова (кореня, суфікса чи префікса), яка має найбільший вплив на його лексичне значення [28]. Хоча В.Охримович не був професійним лінгвістом, наукова цінність праці полягає насамперед у тому, що вона була однією з перших спроб не тільки в українському, але й у слов'янському мовознавстві вивести та емпірично обґрунтувати теорію наголошення слів.

Рецензентом другої статті В.Охримовича під назвою “Про останки первісного комунізму у Бойків-Верховинців в Скільському і Долинському судовім повіті” виступив М.Грушевський на засіданні Історично-філософської секції 11 грудня 1899 р., на якому прийнято ухвалу про публікацію її в “Записках НТШ” [7, арк.28; 35, с.33]. Праця, у якій учений порушував проблему звичаєвих правових традицій у суспільному, сімейному та

господарському побуті бойків, фактично була науковим узагальненням матеріалів, опублікованих у ранній період творчості в публіцистичних часописах [29, с.1]. Додамо, що саме голова НТШ, зацікавившись розробкою В.Охримовичем малодослідженої на той час проблематики народного звичаєвого права, у листі до нього ще 1897 р. рекомендував і надалі займатися цією тематикою, особливо з огляду на перспективу репрезентації членами установи своїх наукових здобутків на Археологічному з'їзді в Києві [12, арк.4].

В опублікованій товариством статті автор зосередив увагу на висвітленні форм залишків громадських і родових інститутів первіснообщинного устрою в повсякденному житті бойків другої половини ХІХ ст. – громадській власності на ліси, пасовища, полонини, річки, спільному випасі худоби, виробництві й розподілі овечого сиру, узгодженому в масштабах громади періодичному розподілі ґрунтів під хліборобські культури та спільне пасовище, спільній власності й спільному господарюванні у великих сім'ях. Разом із тим дослідник указував на процес розкладу й нівелювання патріархальних общинних традицій на Бойківщині внаслідок зростаючого класового розшарування серед селян, майнової нерівності [29]. Зауважимо, що дане дослідження В.Охримовича позначене впливом ідей еволюціонізму та матеріалізму, що простежується в розгляді правових традицій і звичаїв в їх етапному поступальному розвитку та взаємозв'язку з економічними й соціальними відносинами. Показово, що ця наукова праця вченого репрезентувала НТШ на Міжнародному конгресі фольклористів у Парижі, що відбувся у вересні 1900 р. [14].

Тож науковій діяльності В.Охримовича в товаристві був властивий певний універсалізм – явище, характерне для багатьох учених того часу, у зв'язку з чим поширеною практикою в НТШ була приналежність одного й того самого члена до кількох комісій. Тому, залишаючись членом Етнографічної та Правничої комісій, він, відзначившись компетенцією і в галузі лінгвістики, увійшов до складу створеної 14 лютого 1900 р. Мовної комісії Філологічної секції [36, с.13–14].

Поряд із науково-дослідною функцією В.Охримович упродовж усього періоду діяльності в НТШ виконував значну частку адміністративних й організаційних функцій у відділі, Історично-філософській секції та комісіях. Так, будучи касиром, він звітував перед загальними зборами 1 квітня 1900 р. за ведений протягом 1899-го адміністративного року облік фінансів і майна в товаристві [3, арк.109–110 зв.; 36, с.5–6], а поданий ним річний касовий звіт пізніше був опублікований у “Хроніці Наукового товариства імені Шевченка у Львові” [36, с.92–105]. Із квітня 1900 р. діяч виконував у відділі обов'язки контролера фінансово-майнового стану товариства [3, арк.113 зв.; 36, с.12], а в Історично-філософській секції – заступника секретаря [7, арк.30; 36, с.19]. Однак у зв'язку з переїздом зі Львова до Тернополя на однорічну судову практику В.Охримович на засіданні відділу 5 вересня 1900 р. склав свої повноваження [3, арк.117 зв.].

У 1902–1906 рр. В.Охримович проживав у Заліщиках, де відкрив власну адвокатську канцелярію, що вкрай обмежило можливості ведення наукових досліджень і не дозволяло йому часто бути у Львові та брати участь у поточній роботі НТШ. Проте, ставши депутатом австрійського парламенту (травень 1907 р.), діяч намагався лобювати інтереси товариства у владних структурах, про що свідчать переговори з ним М.Грушевського стосовно тиражу урядового замовлення друку шкільних підручників друкарнею НТШ – одного з основних джерел поповнення бюджету інституції [4, арк.96 зв.].

Після зречення депутатського мандата в парламенті 5 квітня 1908 р. і переселення на постійне проживання до Львова В.Охримович активно включився в адміністративну роботу та реалізацію нових наукових проектів товариства. Сфера його дослідницьких інтересів у цей період була пов'язана головним чином з участю в заснованій 1906 р. на базі Історично-філософської секції Статистичній комісії [37, с.7]. Зазначимо, що створення Статистичної комісії зумовлювалося потребою як науково-

теоретичного характеру, оскільки ні вагомого власного доробку, ні відповідних спеціалістів українська наука в галузі статистики не мала, так і виконанням практичних завдань, насамперед вивчення українського питання в статистичному аспекті з метою обґрунтування права на автономію Східної Галичини.

Відсутність у Галичині досліджень статистичного змісту, а також виявлені неточність, неповнота й навіть навмисна сфальсифікованість статистичних даних австрійських державних переписів спонукали В.Охримовича, який ще під час навчання на юридичному факультеті здобув певний багаж економічних знань, до написання ґрунтовної праці, присвяченої кількісним характеристикам та динаміці національного складу галицького суспільства [24, с.1–2]. На засіданні Статистичної комісії 4 вересня 1908 р. він повідомив короткий зміст праці під назвою “З поля національної статистики Галичини. (Помічення над ріжницями і перемінами в національній складі галицької людности)” [7, арк.81; 38, с.20], а 28 жовтня репрезентував її Історично-філософській секції, яка рекомендувала дослідження до друку в новозаснованому збірнику Статистичної комісії “Студії з поля суспільних наук і статистики” [7, арк.81 зв.; 38, с.7]. У роботі В.Охримович, оперуючи статистичними даними державного перепису 1900 р. щодо конфесійного складу та мовної ознаки населення Галичини, доповнивши й скоригувавши їх власними обчисленнями й зіставленнями, довів, що об’єктивна кількість українців у Галичині є значно більшою, а поляків – меншою, ніж подавала офіційна статистика, причому в Східній Галичині українці більш як утричі переважають поляків. Детально проаналізувавши зміни в співвідносній чисельності проживаючих у Галичині націй упродовж 1869–1900 рр., учений змушений був констатувати погіршення демографічної ситуації для українців за рахунок зменшення їх чисельності та збільшення кількості поляків і євреїв як у Західній (польській частині краю), так і Східній (українській) Галичині, однак послідовне прискорення темпів приросту українського населення дало автору підставу для оптимістичних прогнозів на майбутнє [24].

У “Студіях з поля суспільних наук і статистики” в 1910 р. була опублікована ще одна праця В.Охримовича у співавторстві зі членом Статистичної комісії М.Лозинським – “З виборчої статистики Галичини” [16], предметом якої стало дослідження політичних переконань та національної свідомості громадян Галичини. На підставі аналізу результатів голосування під час виборів до австрійського парламенту 1907 р. та Галицького сейму 1908 р. автори прийшли до висновку, що в Східній Галичині український національно-політичний табір значно переважає над москвофільством, а сила опору українського населення польським кандидатам відповідає рівневі його національної свідомості [16, с.102–103].

На Статистичну комісію НТШ, починаючи з 1909 р., було покладено завдання наукового опрацювання питань національної статистики для енциклопедичного видання “Украинский народ в его прошлом и настоящем”, до підготовки якого серед групи відомих українських і російських учених був залучений і В.Охримович [7, арк.96 зв.]. Він написав дві статті на тему демографічної та соціальної статистики Галичини й Буковини, включених до другого тому української протоенциклопедії, який вийшов у світ у Петербурзі в 1916 р. [17; 18].

Практичним відзначенням ініціативності та професіоналізму В.Охримовича в напрямі статистичного вивчення українського питання стало обрання його 9 березня 1910 р. головою Статистичної комісії [7, арк.100]. На цій посаді вчений залишався до кінця життя. Уже під час першого року свого головування він виступив ініціатором та керівником акції комісії щодо контролю в сільських громадах Східної Галичини державного перепису населення 1910 р., підготував відповідну анкету для паралельного збору комісією статистичних даних відносно національного складу сіл [4, арк.129 зв.; 7, арк.103 зв.]. В.Охримович був переконаний, що в умовах, коли “національна статистика відіграє щораз більшу роллю в законодавстві і адміністрації, в життю політичним і су-

спільним і сею дорогою впливає на перемену дійсних відносин... фальшована національна статистика (на користь поляків. – *І. К.*) стає могучим знарядом винародовлення” [31].

Поряд з організаційною діяльністю як голови Статистичної комісії В.Охримович виступав рецензентом наукових праць членів НТШ зі статистичної проблематики, що претендували на публікацію в “Студіях з поля суспільних наук і статистики”, редагував третій том збірника, який вийшов у 1912 р. [7, арк.100, 116, 117 зв.–118; 42, с.7, 10, 18]. На сторінках видання була репрезентована і його оригінальна праця під назвою “Українсько-руські приповідки правничі систематично впорядковані та юридично пояснені” [33], з якою автор виступав 15 листопада 1911 р. на засіданнях Статистичної комісії та Історично-філософської секції [7, арк.117 зв.–118; 42, с.10, 18]. Публікація вченого була результатом клопіткої та вдумливої роботи зі збирання українських прислів’їв, що торкались юридичних відносин, систематизації їх відповідно до різних галузей права й пояснення правового змісту, порівняння більшості з них із тематичними відповідниками інших народів. В.Охримович надрукував у збірнику тільки першу частину праці, яка стосувалася цивільного права, маючи намір решту опублікувати в наступному томі [33, с.1–3], однак через екстремальні умови, пов’язані з початком Першої світової війни, задум не вдалося реалізувати.

Водночас, будучи впродовж 1909–1913 рр. заступником голови Етнографічної комісії [39, с.17; 41, с.16], В.Охримович брав діяльну участь у започаткованому комісією в 1909 р. проекті видання корпусу українських народних пісень, із цією метою разом із Ф.Вовком підготував програму (квестіонар) для записування народних весільних обрядів і пісень, узяв на себе обов’язки їх редагування при публікації [39, с.16–17; 40, с.25; 41, с.16; 43, с.17]. Активною була й науково-організаційна діяльність В.Охримовича на рівні Історично-філософської секції, коли він 3 липня 1912 р. став другим заступником її голови [7, арк.125].

Крім того, на загальних зборах НТШ 12 травня 1909 р. В.Охримовича після кількотиної перерви знову було обрано до складу виділу товариства, у якому він отримав повноваження референта (урядника) правових справ [2, арк.42; 4, арк.114 зв.; 40, с.10, 12]. На зборах діяч підтримав пропозицію В.Бачинського щодо необхідності нормативного регулювання умов та оплати праці штатних службовців, зайнятих лише в товаристві [2, арк.41 зв.–42; 40, с.9]. Однак тільки 1 грудня 1910 р. виділ утворив комісію в складі В.Охримовича, С.Томашівського та І.Ясеницького з метою розробки проекту службових норм для адміністративного персоналу НТШ [4, арк.131 зв.]. 4 жовтня 1911 р. В.Охримович від імені комісії подав виділу для розгляду підготовлений проект регламентації платні працівникам канцелярії, бібліотеки й музею, який після кількарядового обговорення [4, арк.141, 143; 42, с.3] був прийнятий на засіданні виділу 10 квітня 1912 р. [5, арк.1 зв.–2].

У перебраному на загальних зборах 5 червня 1911 р. виділі В.Охримович зосередив функції контролера [2, арк.45 зв.; 4, арк.137 зв.; 41, с.3]. Представляючи виділ, він у 1911–1912 рр. доклав значних зусиль до справи купівлі для музею й бібліотеки НТШ великого будинку на вулиці Чарнецького, 24 [4, арк.140 зв., 142, 145–146]. В.Охримовичу також було доручено виділом узгодити юридично-фінансові нюанси заснування при товаристві Фонду імені Якова Головацького, який складався із пожертвування у 1913 р. Всеволодом Головацьким із Москви суми в розмірі 5 тисяч корон на стипендії для українських студентів [5, арк.25–26, 54; 45, с.2–3]. Разом із тим, починаючи із 1911 р., В.Охримович належав до адміністративних комісій НТШ, які опікувалися роботою друкарні, будівлями товариства, спорудженим для українських студентів “Академічним домом” [41, с.3; 42, с.2; 44, с.31].

Як активний співробітник виділу, В.Охримович опинився в епіцентрі конфлікту в НТШ 1913 р., що був пов’язаний із черговою спробою реформування статуту това-

риства. Питання про перегляд статуту виникло на загальних зборах 29 червня 1913 р. Напрями ініційованих змін були визначені ще під час статутних дебатів 1902–1905 рр. і полягали у встановленні рівноправності всіх членів товариства, яка трактувалась як ліквідація практики передачі неприсутніми на зборах східноукраїнськими членами своїх голосів іншим членам – “відпоручникам” або поширення цього права на всіх членів без огляду на державну приналежність, а також у позбавленні службових осіб (оплачуваних адміністративно-господарських урядників) права обиратись до виділу, поверненні щорічності скликання загальних зборів та переобрання керівних органів [2, арк.47–47 зв.].

Новообраний на зборах виділ доручив комісії у складі В.Охримовича, С.Томашівського та С.Рудницького розробити проект нового статуту, який 22 жовтня був уже готовий [45, с.2, 5]. Передбачалося, що проект пройде апробацію на загальних зборах у грудні 1913 р., тому його текст був розісланий усім членам НТШ для попереднього ознайомлення та подання виділу своїх зауважень і пропозицій [9, арк.26], які, у свою чергу, були враховані комісією в остаточній редакції статуту [5, арк.46]. Слід зазначити, що, крім вищеназваних змін, у проєктованому статуті передбачалося наближення структури товариства до академічних параметрів шляхом чіткого розмежування адміністративних і наукових функцій на рівні керівних органів: перших залишення в компетенції виділу й загальних зборів, а других – концентрації в руках новостворених Наукової ради й Наукового збору, а також запровадження нової категорії членів-науковців із нижчою на порядок кваліфікацією, ніж дійсні члени – так званих “кореспондентів” [5, арк.29].

Додамо, що визрівання ініціативи щодо ревізії статуту збіглося зі спробами з боку групи опозиціонерів послабити позиції М.Грушевського в НТШ. Так, ще задовго до червневих зборів публіцистична діяльність голови товариства в руслі критики політики галицьких діячів спровокувала появу в 1911 р. у газеті “Діло” анонімного пасквіля проти нього, авторство якого приписували члену виділу С.Томашівському, однак В.Охримович приватно спростовував ці звинувачення [15, с.255–256]. У червні 1913 р. вийшла ще одна анонімна брошура за підписом “Комітету громадського добра”, наповнена звинуваченнями М.Грушевського в корупції, невдалій фінансовій і науковій політиці в товаристві, автократичному стилю керівництва [50, с.36–39]. У зв’язку із цим на загальних зборах 29 червня В.Охримович уніс пропозицію вибрати комісію для перевірки цих закидів, а голові товариства висловити признання [2, арк.47]. Однак М.Грушевський, який із третього голосування на зборах був усе-таки обраний головою [2, арк.47 зв.–48], після наради із групою київських членів НТШ надіслав у листопаді новому виділу лист, у якому, посилаючись на “неможливість працювати серед таких обставин в товаристві”, склав свої повноваження [5, арк.46; 13, с.158–159; 49, с.292].

Між тим, чинне керівництво призначило на 26 грудня 1913 р. скликання надзвичайних загальних зборів, присвячених обговоренню статутного питання, доповідь з якого доручило підготувати В.Охримовичу [5, арк.47 зв.]. Однак напруга в НТШ, зумовлена конфліктом із М.Грушевським, завадила позитивному вирішенню питання про реформу статуту. Напередодні зборів, 25 грудня, В.Охримович у складі статутної комісії товариства взяв участь у закритій нараді представників виділу та провідних галицьких діячів із делегатами київських членів НТШ – Є.Чикаленком, В.Леонтовичем і В.Шеметом, які прибули з рішучим наміром вийти з товариства, якщо загальні збори не ухвалить рішення прохати М.Грушевського залишитись головою інституції. У результаті тривалих дискусій В.Охримович сформулював текст обопільно узгодженої резолюції, рекомендованої для прийняття надзвичайними загальними зборами, у якій ішлося про невизнання відмови М.Грушевського від керівництва в НТШ і звернення до нього залишитись на цій посаді [5, арк.51 зв.–52; 49, с.294–297]. Під тиском обставин виділ на своєму засіданні, що відбулося в день зборів, прийняв пропозицію

В.Охримовича щодо “відложення справ реформи статута... з огляду на те, що несовісна агітація пов’язала сю справу з іншими, неналежними до річи... та головне, що в остатніх днях виринули нові проекти реформи, значно даліше йдучі, ніж проект Виділу, і здобули значне число приклонників” та доручив йому мотивувати це рішення на зборах [5, арк.51].

На загальних зборах 26 грудня В.Охримович, підсумувавши генезу й суть проєктованих у статуті нововведень та аргументуючи неузгодженістю поглядів із цього приводу, від імені виділу зняв з обговорення статутне питання, у результаті чого збори уповноважили виділ розробити протягом 1914 р. новий проєкт реформи статуту [45, с.26]. Щодо персональних змін у керівництві, то зазначимо, що, попри прийняття зборами обумовленої резолюції зі зверненням до М.Грушевського відкликати відставку й тим самим формальну ліквідацію конфлікту, він не повернувся до роботи в товаристві [5, арк.58 зв.; 45, с.25–26], яке тимчасово очолив С.Томашівський [46, с.2].

Реалізації ширококомаштабних планів організаційного характеру, наукових та видавничих проєктів НТШ перешкодила Перша світова війна. У зв’язку з початком воєнних дій та призовом до війська С.Томашівського на засіданні виділу 11 серпня 1914 р., зібраному для вирішення проблеми функціонування інституції в екстремальних умовах, керівництво нею, згідно зі статутним порядком, було передане найстаршому за віком на той момент члену виділу В.Охримовичу [5, арк.66], який опікувався товариством до середини лютого 1915 р., коли був заарештований російськими військами й депортований до Сибіру [21, с.73–91; 46, с.3].

Повернувшись до Львова в кінці 1917 р., В.Охримович уже 25 січня 1918 р. був присутній на засіданні членів виділу НТШ [5, арк.100 зв.], головним завданням якого в цей період стала ліквідація завдань під час російської окупації матеріальних збитків та відновлення довоєнної діяльності товариства. 9 червня він брав участь у першому повоєнному засіданні Етнографічної комісії, на якому обговорювалися втрати за час окупації, повідомивши, що під час жандармських обшуків у товаристві ряд етнографічних матеріалів йому вдалося зберегти й передати заступнику голови комісії Ф.Колессі [11, арк.4].

Активно включившись у відродження наукового руху в НТШ, В.Охримович підготував розвідку “Про виголос і наголос слова “Україна”, у якій простежував і теоретично обґрунтував історичний розвиток наявних в українській мові форм вимови та наголошення власної назви “Україна”, а також надав практично-дидактичні поради, як слід правильно вживати це слово [27]. Праця була рецензована літературознавцем та головою НТШ В.Щуратом й апробована на засіданні Історично-філософської секції 3 травня 1920 р. із подальшою рекомендацією до друку в “Записках НТШ” [8, арк.47], на сторінках яких з’явилася через два роки. Крім того, учений брав участь в обговоренні на засіданнях Мовної комісії впродовж 1918–1922 рр. актуального питання реформи українського правопису в напрямі уніфікації його із правописом Української академії наук у Києві [6, арк.1–23 зв.].

Очолювана В.Охримовичем Статистична комісія у зв’язку з тотальним погіршенням умов для науково-видавничої праці, насамперед значними фінансовими труднощами, відновила свою діяльність після війни тільки у 1927 р. Видавши протягом 1927–1929 рр. три випуски четвертого тому “Студій з поля суспільних наук і статистики”, комісія знову припинила роботу.

Особливості адміністративної діяльності В.Охримовича в складі виділу в міжвоєнний період були зумовлені тим, що, зважаючи на втрату товариством державних і краєвих дотацій та загалом погіршення економічної ситуації в державі, основні зусилля керівництво НТШ змушене було концентрувати на пошуку фінансових засобів для розвитку наукового руху. Відчутною матеріальною підтримкою товариства в цей період став Науковий фонд імені доктора Т.Дембицького – спадковий дар маєтку в селі

Белелуя Снятинського повіту, що надійшов установі під час Першої світової війни, однак члени виділу й особисто В.Охримович змушені були докласти значних зусиль для врегулювання фінансово-майнових аспектів його використання [47, с.3]. На засіданні виділу 27 травня 1920 р. за пропозицією В.Охримовича вирішено провести парцеляцію його земель між місцевими селянами, за винятком поміщицьких будинків із присадибними ділянками, які залишити в розпорядженні товариства [5, арк.135].

На перших повоєнних загальних зборах НТШ 28 березня 1921 р. В.Охримович був переобраний до складу виділу, отримавши повноваження заступника голови товариства [2, арк.48 зв.–49; 5, арк.146; 48, с.1]. Крім того, він очолив адміністративну комісію для управління нерухомістю товариства, обов'язки якої в поточний момент полягали в нагляді над процесом парцеляції маєтку “Белелуя”, купівлі нових будинків [5, арк.146–146 зв.]. Так, за дорученням виділу В.Охримович разом із В.Щуратом у 1922 р. вели переговори з товариством “Земля” щодо узгодження умов проведення установою парцеляції ґрунтів “Белелуї”, а також укладав службовий договір з адміністратором майна НТШ у помісті й загалом стежив за розпорядженням спадковим фондом [5, арк.154 зв.–155 зв., 157, 171 зв., 172 зв.].

У зв'язку з обранням В.Охримовича в травні 1923 р. головою Української народно-трудової партії (УНТП) та відповідно більшою зайнятістю в громадсько-політичній сфері, він 9 червня звернувся до виділу із проханням звільнити його від обов'язків члена виділу й заступника голови та не обирати до складу нового уряду [10, арк.1]. Натомість на загальних зборах НТШ 2 листопада 1923 р. діяча, як компетентного у фінансових справах товариства, обрано членом контрольної комісії [2, арк.50], повноваження якої передбачали перевірку фінансової звітності та якості розпорядження майном установи [5, арк.34 зв.], а на зборах 30 травня 1926 р. переобрано до її складу на наступний термін повноваження [2, арк.53].

Крім того, виділ 27 грудня 1923 р., очевидно, зважаючи на складення В.Охримовичем повноважень в УНТП, вирішив запропонувати йому службову посаду синдика (офіційного юридичного представника) товариства [5, арк.181 зв.]. Працюючи впродовж 1924–1929 рр. юристом НТШ, В.Охримович вирішував питання, пов'язані із правом володіння та користування будівлями товариства [5, арк.192 зв.–193, 208 зв.], продажем нерентабельної нерухомості, борговими зобов'язаннями перед кредиторами та банками, представляв інтереси товариства в судових процесах [5, арк.188, 197, 198, 206 зв.–207, 213 зв.–214 зв., 219 зв.–220], контролював правове врегулювання внутрішніх службових відносин [5, арк.211, 224] тощо.

Раптова хвороба й передчасна смерть В.Охримовича 6 листопада 1931 р. перервали його багатолітню різновекторну, змістовну й корисну діяльність у НТШ. Голова товариства К.Студинський та члени виділу на засіданні 28 грудня 1931 р. ушанували пам'ять свого визначного співробітника [5, арк.248 зв.].

Отже, В.Охримовичу належить помітне місце в історії НТШ, у якому він працював більшу частину свого життя за різних обставин суспільно-політичного та економічного характеру. Він входив до науково-професійного ядра товариства, відзначившись плідною дослідницькою діяльністю в галузях етнографії, мовознавства, статистики, а разом із тим зосереджував значну частку науково-організаційних й адміністративних функцій на рівні Історично-філософської секції, наукових комісій та виділу, брав активну участь у вирішенні актуальних внутрішніх проблем інституції. Особливо визначний внесок у структурно-організаційний і науково-галузевий розвиток НТШ учений зробив як багатолітній голова Статистичної комісії, з керівництвом якого пов'язані її становлення та найпродуктивніший період діяльності.

1. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 167, оп. 2, спр. 2412, 36 арк.

2. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДАЛ України), ф. 309, оп. 1, спр. 31, 96 арк.
3. ЦДАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 33, 146 арк.
4. ЦДАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 34, 151 арк.
5. ЦДАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 35, 314 арк.
6. ЦДАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 41, 53 арк.
7. ЦДАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 42, 141 арк.
8. ЦДАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 43, 67 арк.
9. ЦДАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 213, 105 арк.
10. ЦДАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 408, 1 арк.
11. ЦДАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 746, 33 арк.
12. ЦДАЛ України, ф. 372, оп. 1, спр. 41, 7 арк.
13. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле: 1901–1914 рр. / Дмитро Дорошенко. – Вінніпег : Тризуб, 1949. – 168 с.
14. Конгрес фольклористів у Парижі у вересні 1900 р. // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1900. – Т. 3. – С. 181.
15. Листи В. Дорошенка до М. Грушевського // Листування Михайла Грушевського / упоряд.: Р. Майборода, В. Наулко, Г. Бурлака, І. Гирич; ред. Л. Винар. – К. ; Нью-Йорк : УІТ, 2001. – Т. 2. – С. 223–269.
16. Лозинський М. З виборчої статистики Галичини / М. Лозинський, В. Охримович // Студії з поля суспільних наук і статистики. – Львів, 1910. – Т. 2. – С. 75–103.
17. Охримович В. Буковина / В. Охримович // Украинский народ в его прошлом и настоящем. – Петроград, 1916. – Т. 2. – С. 419–420.
18. Охримович В. Галиція / В. Охримович // Украинский народ в его прошлом и настоящем. – Петроград, 1916. – Т. 2. – С. 407–418.
19. Охримович В. Жіноча доля в Скільських горах / В. Охримович // Народ. – 1890. – № 18. – С. 277–279.
20. Охримович В. Звідки взяла ся назва Бойки? / В. Охримович // Житє і слово. – Львів, 1895. – Т. 3. – Кн. 1. – С. 143–146.
21. Охримович В. Зі Львова на Ангари (Спомини) / Володимир Охримович // Ілюстрований календар товариства “Просвіта” на переступний рік 1920. – Л., 1919. – С. 73–91.
22. Охримович В. Знадоби до пізнання народних звичаїв та поглядів правних / Володимир Охримович // Житє і слово. – Львів, 1895. – Т. 3. – Кн. 2. – С. 296–307, 387–401.
23. Охримович В. Значение малорусских свадебных обрядов и песен в истории эволюции семьи / В. Охримович // Этнографическое обозрение. – М., 1891. – Кн. 9. – С. 44–105; 1892. – Кн. 15. – С. 1–54.
24. Охримович В. З поля національної статистики Галичини. (Помічення над ріжницями і переїнами в національнїм складї галицької людности) / Володимир Охримович // Студії з поля суспільних наук і статистики. – Львів, 1909. – Т. 1. – С. 65–160.
25. Охримович В. Причинки до біографії і характеристики Івана Франка / Володимир Охримович // Іван Франко у спогадах сучасників / упоряд. О. І. Дей, Н. П. Корнієнко. – Львів : Книжково-журнальне видавництво, 1956. – С. 232–238.
26. Охримович В. Причинок до історії громадської власности / Володимир Охримович // Часопись правнича. – 1900. – С. 3–5.
27. Охримович В. Про виголос і наголос слова “Україна” / Володимир Охримович // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1922. – Т. 133. – С. 73–84.
28. Охримович В. Про наголос в українсько-руській мові / Володимир Охримович // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1900. – Т. 33. – С. 1–64.
29. Охримович В. Про останки первісного комунізму у Бойків-Верховинців в Скільськїм і Долинськїм судовім повіті / В. Охримович // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1899. – Т. 31–32. – С. 1–16.
30. Охримович В. Про родову спільність в Скільських горах / В. Охримович // Народ. – 1890. – № 7. – С. 89–91.
31. Охримович В. Про фальшоване національної статистики при попередних конскрипциях / Володимир Охримович // Дїло. – 1910. – 26 грудня.
32. Охримович В. Рукописні церковні книги в с. Волосянці, Стрийського повіту / В. Охримович // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1897. – Т. 19. – С. 1–8.
33. Охримович В. Українсько-руські приповідки правничі систематично впорядковані та юридично пояснені / Володимир Охримович // Студії з поля суспільних наук і статистики. – Львів, 1912. – Т. 3. – С. 1–56.
34. Справа участі делегатів Наук. тов. ім. Шевченка в археологічному з’їзді // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1899. – Т. 7. – С. 197–198.
35. Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові (далі – Хроніка НТШ). – 1900. – Ч. 1. – 116 с.

36. Хроніка НТШ. – 1900. – Ч. 2. – 30 с.
37. Хроніка НТШ. – 1906. – Ч. 27. – 24 с.
38. Хроніка НТШ. – 1908. – Ч. 36. – 44 с.
39. Хроніка НТШ. – 1909. – Ч. 38. – 52 с.
40. Хроніка НТШ. – 1909. – Ч. 39. – 51 с.
41. Хроніка НТШ. – 1911. – Ч. 47. – 24 с.
42. Хроніка НТШ. – 1911. – Ч. 48. – 37 с.
43. Хроніка НТШ. – 1912. – Ч. 52. – 42 с.
44. Хроніка НТШ. – 1913. – Ч. 53. – 73 с.
45. Хроніка НТШ. – 1913. – Ч. 56. – 35 с.
46. Хроніка НТШ. – 1918. – Ч. 60–62. – 163 с.
47. Хроніка НТШ. – 1920. – Ч. 63–64. – 113 с.
48. Хроніка НТШ. – 1922. – Ч. 65–66. – 112 с.
49. Чикаленко Є. Щоденник (1907–1917) : у 2 т. / Євген Чикаленко. – К. : Темпора, 2004. – Т. 1. – 428 с.
50. Винар Л. Михайло Грушевський як голова НТШ / Любомир Винар // Український історик. – 1969. – № 1–3. – С. 5–46.
51. Гнатюк В. Наукове товариство імені Шевченка у Львові (історичний нарис першого 50-річчя – 1873–1923) / В. Гнатюк. – Мюнхен ; Париж, 1984. – 175 с.
52. Грушевський М. Наукове товариство імені Шевченка / М. Грушевський // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1900. – Т. 9. – С. 184–200.
53. Зайцева З. І. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) : монографія / З. І. Зайцева. – К. : КНЕУ, 2006. – 368 с.
54. Крип'якевич І. Історично-філософська секція НТШ під керівництвом Михайла Грушевського у 1894–1913 роках / Іван Крип'якевич // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1991. – Т. 222 : Праці історико-філософської секції. – С. 392–411.
55. Кубійович В. Нарис історії Наукового Товариства ім. Шевченка (1873–1949) / В. Кубійович. – Л., 1991. – 53 с.
56. Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) / О. Сапеляк. – Львів, 2000. – 208 с.

В статті проаналізовано наукову і організаційну діяльність В.Охримовича як дійсного члена Історико-філософської секції НОШ, ведучого співробітника Етнографічної, Правової, Языкової комісії, члена, а внаслідок чого і голови Статистичної комісії. Досліджено також основні напрями і зміст багаторічної адміністративної роботи діяча в адміністративних структурах суспільства, роль в спробі реформування уставу установи в 1913 г.

Ключові слова: В.Охримович, НОШ, виділення, Історико-філософська секція, Етнографічна, Юридична, Языкова, Статистична комісії, засідання, загальне зібрання.

The article analysed scientific and organized activity of V.Okhrimovych as the full member of the Historical and philosophical section NTSh, the leading employee of the Ethnographic, Legist, Linguistic commissions, the member, and afterwards the head of the Statistical commission. It investigated also main the directions and the maintenance of long-term administrative work of the figure in vydil and the administrative agencies of the society, his role in the attempt of reformation of the regulation of the establishment in 1913.

Key words: V.Okhrimovych, NTSh, vydil, Historical and Philosophical section, Ethnographic, Legist, Linguistic, Statistical commissions, meeting, general collections.

УДК 94 (477.83/.86): 94 (438)

ББК 63.3 (0)

Уляна Клим'юк

СТАНОВИЩЕ ПОЛЯКІВ У ГАЛИЧИНІ НАПЕРЕДОДНІ ТА В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті проаналізовано суспільно-політичне становище поляків у Галичині напередодні та на початковому етапі Першої світової війни. Простежуються позиції польських політичних партій щодо проблеми розвитку ідеї власної державності в системі польсько-українських суперечностей. Розглянуто роль польського питання в міжнародних відносинах того часу.

Ключові слова: Галичина, Австро-Угорщина, Перша світова війна, поляки, українсько-польські відносини.